

які впливають на її стан. Нині показники, що характеризують споживання продуктів харчування населенням України та визначають рівень її продовольчої безпеки, знизилися до критичної межі. Протягом більше десяти років у країні спостерігається одноманітне жирowo-вуглеводне харчування переважної більшості населення. Про стан прихованого голоду свідчить дефіцит у раціоні основних макро- та мікроелементів. Причиною цього є погіршення економічної доступності населення до продовольства як наслідок низьких зарплат і доходів. Особливу загрозу продовольчій безпеці країни становить істотне зменшення ресурсного потенціалу АПК у зв'язку зі зниженням родючості ґрунтів, прищвидшеним вибуттям основних виробничих фондів без їх поповнення, згортанням виробництва у деяких галузях, деградацією системи насінництва та племінної справи.

Забезпечення національної продовольчої безпеки повинно ґрунтуватися на системному підході до вирішення її завдань, аналогічно тому, як це має місце в країнах з розвинутою економікою. Особливість забезпечення продовольчої безпеки України, порівняно з деякими іншими державами, полягає не лише в самозабезпеченні основними видами продовольства, а й у створенні потужного експортного агропродовольчого потенціалу, в т.ч. екологічно чистої продукції. Цьому сприяють насамперед природно-економічні умови нашої держави.

Література

1. Кармазин Ю.А. О некоторых аспектах продовольственной и экологической безопасности Украины в контексте возрождения украинского села / Ю.А. Кармазин // Микроволновые технологии в народном хозяйстве. Внедрение. Проблемы. Перспективы. – Одесса: «Издательство Бартнева», 2009. – С. 9-105.
2. Закон України «Про охорону земель» № 962-IV від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=962-15>.
3. Сайко В.Ф. Землеробство в контексті змін клімату / В.Ф. Сайко. – К.: ВД «ЕКМО», 2008. – 172 с.
4. Норми «Медико-биологические требования и санитарные нормы качества продовольственного сырья и пищевых продуктов», № 5061-89 від 01.08.1989 р.: [Електронний ресурс] // Органи влади СРСР: Министерство здравоохранения СССР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=v5061400-89>.
5. Наказ Державного Комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики «Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні» № 28 від 01.02.2005 р. [Електронний ресурс] / Державний Комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0466-05>.
6. Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» № 1103-V від 31.05.2007 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1103-16>.
7. Директивы ЕС пищевая промышленность [Электронный ресурс] / International Center for Quality Certification. – Режим доступа: <http://icqc.eu/ru/directive-ec.php>.
8. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» № 771/97-ВР від 23.12.1997 р.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=771%2F97-E2%F0>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» № 1379 від 5 грудня 2007 р.: [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?>

Рецензент докт. екон. наук, професор С.В. Клімчук

332.009.12:332.001.8

*Кулакова С.Ю., аспірант,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка*

ПОЛІТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ РЕГІОНУ: СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД

Серед найбільш актуальних тенденцій сьогодення своєю значимістю виділяється посилення конкуренції регіонів і міст. Це явище набирає силу в останні роки і, на думку багатьох вчених, стає провідним принципом, що визначає майбутню територіальну систему в Європі і світі. Прояви територіальної конкуренції стають настільки серйозними і значними, що регіональні та місцеві органи влади вже не можуть їх не помічати або ігнорувати, а повинні зрозуміти і оволодіти мистецтвом конкурентної боротьби. Розвиток регіонів залежить від всіх елементів ринку і, в першу чергу, від конкуренції. Але конкурентні переваги регіону створюються та утримуються в тісному взаємозв'язку з територіальними та місцевими умовами. Важливе значення при цьому має своєчасне

виявлення та ефективна реалізація конкурентних переваг, унікальних для кожного конкретного регіону та певного рівня його розвитку.

Аналіз фундаментальних джерел та періодичних видань показав, що існуючі на сьогоднішній день теоретичні та практичні дослідження в галузі розвитку регіональної економіки та конкурентоспроможності регіонів у сукупності утворюють досить широку інформаційну базу. Серед робіт російських учених можна виділити праці Агафоненко О.Ю., Будякова В.Е. [6], Беленького П.Ю., Шевченко-Марсель В.І., Другова О.О. [3], Бурдяка О.В. [4], Мочерного С.В. [5], Єресько І.І. [8], Дегтярьової І.О. [6] та ін. Водночас багато проблем щодо визначення та формування конкурентоспроможності регіону та ролі держави в цьому процесі залишаються невирішеними. Тому метою даної статті є дослідження ролі конкурентних переваг в системі стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону.

Метою статті є аналіз теоретичних засад та оцінка вітчизняної системи методичного забезпечення стратегічного планування регіонального розвитку, виявлення її недоліків і визначення шляхів удосконалення з позиції реалізації конкурентних переваг.

Розвиток регіонів України на сучасному етапі ринкових реформ зіткнувся з низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, що зумовили його розбалансований, асиметричний та диспропорційний характер. Основою цього стала невизначеність стратегічних пріоритетів регіонального розвитку у кризовий та посткризовий періоди, неготовність регіонів до неухильно зростаючого конкурентного тиску на внутрішньому та зовнішніх ринках у боротьбі за матеріальні, фінансові та людські ресурси, можливість ефективного використання геополітичного розташування регіональних систем та комплексів. Тактичні прорахунки регіонального розвитку України (у короткостроковому та середньостроковому періоді) обумовлені переважно відсутністю чітко означених, науково обґрунтованих економічних і соціальних стратегічних пріоритетів, неврахуванням особливостей довгострокових тенденцій регіонального розвитку, що формуються та діють на посткризовому етапі модернізації економіки.

Пошук ефективних моделей регіонального (територіального) соціально-економічного розвитку визначає необхідність використання стратегічного планування на всіх рівнях державного управління та місцевого самоврядування для пошуку найбільш оптимальних стратегій регіонального розвитку, з врахуванням пріоритетів, визначених Стратегією економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції на 2004-2015 роки», «Державною стратегією регіонального розвитку України на період до 2015 року», Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів».

Стратегія економічного розвитку регіонів розглядається як «...система заходів, спрямованих на реалізацію довгострокових завдань соціально-економічного розвитку держави з урахуванням раціонального внеску регіонів у вирішення цих завдань» [11, с. 5]. Безумовно, ця стратегія змінюється залежно від соціально-економічної й політичної орієнтації держави на тому чи іншому етапі розвитку.

Становлення системи стратегічного управління розвитком регіону, що дозволяє досягти вищевказані цілі, має ряд проблем, об'єктивно обґрунтованих як історичним ходом розвитку регіональної економіки, так і наслідками переходу до ринкових умов.

По-перше, необхідна система оцінки, яка адекватно відображала б економічні та соціальні процеси як в поточному, так і в перспективному періоді. Система оцінки повинна бути побудована на основі показників, які дозволяють формувати бюджетів регіонів на основі прийнятних результатів. Застосування такої системи дозволяє здійснити моніторинг і діагностику економічного й соціального розвитку. По-друге, необхідне активне впровадження сучасних інформаційних технологій і технічне оснащення процесу одержання інформації. По-третє, показники в системі повинні відображати реалізацію стратегічних цілей і завдань. По-четверте, показники повинні містити не лише фінансову, але і нефінансову інформацію і описувати результативність діяльності не тільки регіональної адміністрації, але і суб'єктів регіональної економіки.

На основі аналізу існуючих методичних підходів до розроблення стратегій регіонального розвитку ми пропонуємо наступний скорегований алгоритм процесу стратегічного планування економічного розвитку регіону, який дозволив би не тільки врахувати конкурентні переваги регіону, а й оцінити ефективність їх використання та успішність реалізації (рис. 1).

Даний алгоритм був використаний на прикладі Полтавської області, що на основі аналізу показників соціально-економічного розвитку за 2000-2010 рр. дозволило визначити стратегічні напрямки реалізації конкурентних переваг. Виходячи з запропонованої моделі, основними напрямками реалізації конкурентних переваг Полтавського регіону повинні стати «ефективність ринку праці» та «інновації».

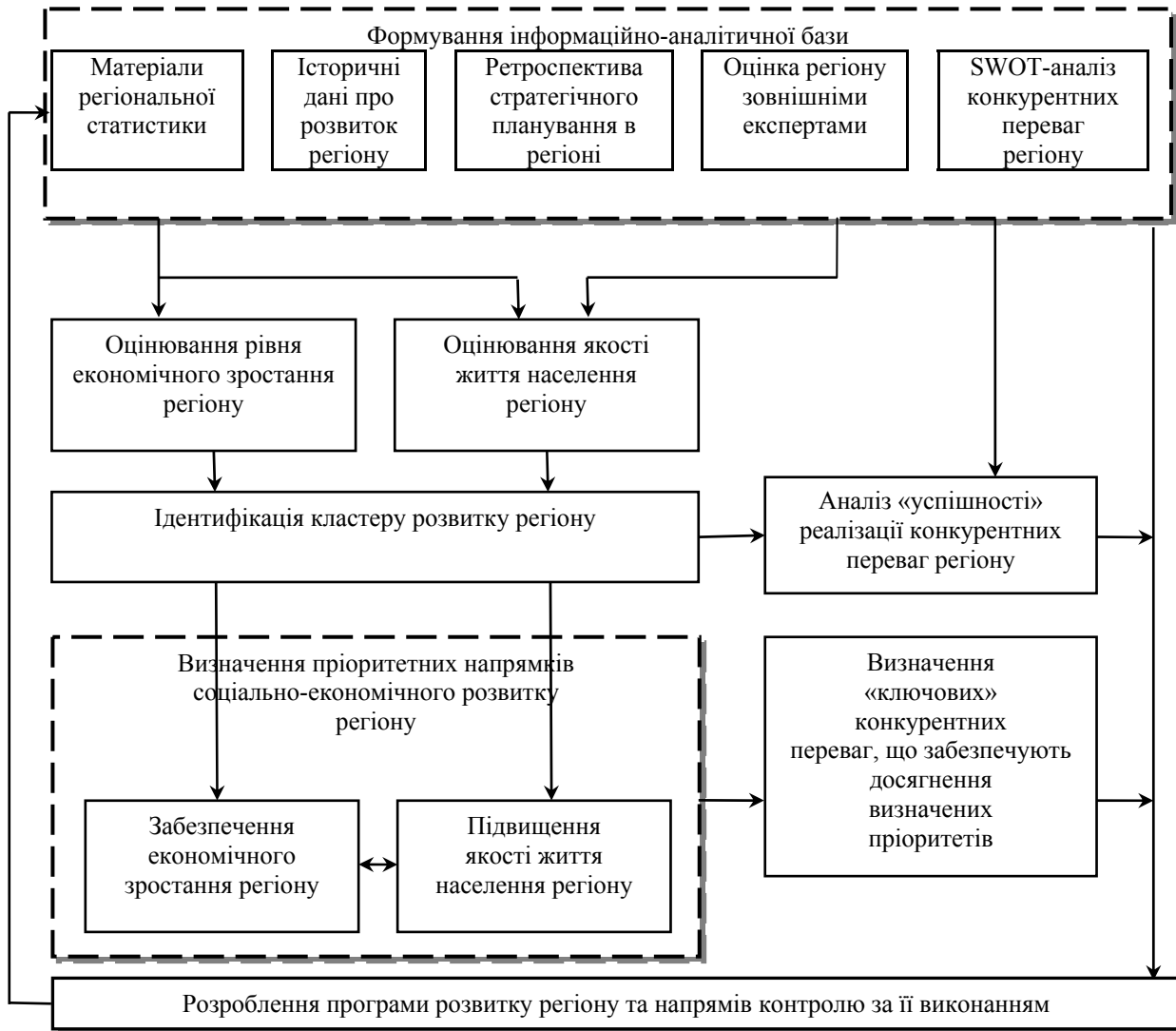


Рис. 1. Скорегований алгоритм процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону

Ефективність та гнучкість ринку праці в цілому є ключовими факторами ринкової економіки та основними інструментами підвищення зайнятості та поліпшення економічних показників.

Політика у сфері праці в Україні в цілому та в Полтавському регіоні вважається доброю. Проте, зараз ринок праці Полтавщини визначається деякими негативними чинниками. Згідно Доповіді Світового економічного форуму за 2010-2011 рр. деякі показники погіршилися особливо помітно. Індекс «витоку умів», що відповідає на питання, чи залишається регіон привабливим для талановитих людей, протягом 2010-2011 рр. знизився на 5 позицій: з 5 місця у 2010 р. до 10 у 2011 р. (зі 27 позицій для порівняння у списку); це означає, що на це питання найбільш часто спостерігається відповідь: «ні, найкращі та найяскравіші зазвичай обирають пошук можливостей в інших регіонах і країнах». Показник, що демонструє співробітництво у відносинах «робоча сила-роботодавець» і дає відповідь на питання, яким чином можуть бути охарактеризовані відносини працівника і роботодавця – в основному конфронтаційні чи в основному конструктивні, впав з 13-ї позиції у 2010 р. до 18 в 2011 р. Орієнтація на професіоналізм менеджменту (на протигагу фаворитизму і кумівству) в порівнянні з іншими регіонами України – одне із найбільш вразливих місць Полтавського ринку трудових ресурсів: показник, що характеризує ставку на професійне управління впав на 15 позицій з 4 місця у 2010 р. до 19 у 2011 р. Ці тенденції висвітлюють існування певних складних проблем, пов'язаних як з державною, так і з регіональною політикою.

В Полтавській області схвалена та затверджена обласною радою «Програма зайнятості населення Полтавської області на 2012-2013 роки», основними завданнями якої є:

- оцінка стану регіонального ринку праці та прогностичних параметрів трудового потенціалу, обсягів зайнятості, трудової міграції, створення нових робочих місць та збереження існуючих;
- сприяння розвитку підприємництва, самозайнятості та сімейного бізнесу;

- подальший розвиток професійного навчання з урахуванням потреб ринку праці, в тому числі безпосередньо на робочому місці;
- детінізація ринку праці, легалізація неформальної зайнятості, реалізація заходів щодо легалізації заробітної плати та впровадження соціально відповідального бізнесу;
- здійснення координації зусиль органів виконавчої влади, роботодавців, служби зайнятості, пов'язаних з реалізацією заходів з регулювання ринку праці.

Проте, для регіонів, система ринку праці яких в недостатній мірі стійка (а Полтавський регіон відноситься саме до таких), заходи державного втручання повинні мати активний характер, а не зводитися тільки до прийняття програм захисту від безробіття і законодавчих актів з проблем зайнятості. В якості таких заходів рекомендуються наступні:

- сприяння розвитку малого бізнесу;
- створення державою нових робочих місць, особливо в тих сферах та галузях економіки, де держава є практично єдиним роботодавцем (наприклад, оборона, фундаментальна наука тощо);
- державного замовлення на підготовку і перепідготовку фахівців навчальними закладами за окремими спеціальностями, за якими в цьому регіоні виник дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку праці;
- розробка заходів селективної міграційної політики, спрямованої на залучення в регіони робочих тільки тих спеціальностей, за якими відчувається дефіцит на ринку праці в регіоні.

Крім того, на жаль, навіть проголошена програма створення нових робочих місць не завжди виявляється ефективною. Для підвищення її дієвості необхідно не тільки чітко визначати загальну, галузеву і регіональну потреби в робочих місцях, як на поточний період, так і на перспективу (що, практично і здійснюється), а й пов'язувати ці прогнози з основними демографічними показниками, всебічним аналізом даних про чисельність і структуру зайнятих і безробітних, кількістю і структурою наявних робочих місць, з вивченням попиту та пропозиції, виходячи з напрямків і темпів розвитку виробництва, з вибором пріоритетних напрямків створення нових робочих місць та інших факторів.

Ключовим стратегічним завданням розвитку регіону щодо ефективного використання наявних ресурсів має стати активізація інноваційної діяльності, впровадження та використання сучасних інноваційних технологій, що є другим ключовим напрямком реалізації конкурентних переваг Полтавської області.

Інноваційний розвиток Полтавського регіону відбувається згідно «Стратегії економічного та соціального розвитку Полтавської області на період до 2015 року». Науково-технічною та науково-дослідною роботою в Полтавській області займаються наукові підрозділи 7-ти вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та філія Північно-Східного наукового центру Національної академії наук України Міністерства освіти і науки України. Загальна кількість працівників наукових установ – 1025 осіб. Створене та працює Державне підприємство «Полтавський державний центр науки, інновацій та інформатизації».

В Полтавській області зосереджено значний науковий потенціал, сформовано потужні наукові комплекси, що орієнтовані на наукове забезпечення регіональних пріоритетів. Визначальною характеристикою розвитку інноваційного потенціалу є наукові кадри, які виконують дослідження й розробки в організаціях, на підприємствах та установах.

Проте досягнення наукової галузі діяльності зводиться до нуля, якщо результати досліджень і розробок не впроваджуються на підприємствах. Кількість інноваційно активних підприємств на території Полтавського регіону, за останні роки зменшуються. В 2000 р. їх питома вага складала 22,9%, в 2005 р. – 10,2%, в 2011 р. – вже 8,2%. Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки складає лише 23 шт. (для порівняння в Дніпропетровській області розміщується 75 підприємств, в Донецькій – 92, в Київській – 77, в Харківській – 120, в м. Києві – 215, на території АР Крим – 56).

Отже, попри високий інтелектуальний та кадровий потенціал у прикладній та фундаментальній науці, показники темпів та якості інноваційних процесів в економіці Полтавського регіону залишаються надзвичайно низькими. Серед чинників негативної ситуації в сфері інновацій слід особливо відзначити: відсутність єдиної продуманої системи державної підтримки розвитку інноваційних процесів; нерозвиненість дієвої законодавчої бази; недостатність і неефективність фінансування освіти і науки та інноваційного бізнесу; недостатність бюджетного фінансування та відсутність венчурного; відсутність дієвої інноваційної інфраструктури, несформованість механізмів стимулювання інвестиційних процесів у сфері високих технологій. Зменшується впровадження інновацій – зростає старіння обладнання. Тобто якісні характеристики основних виробничих фондів

погіршуються. Більшість підприємств мають ресурсовитратні технології і неефективне, та до того ж зношене обладнання, що не дає їм змоги включитися в конкурентну боротьбу в ринкових умовах.

Як свідчить досвід розвинених країн, ринкова економіка сама собою не створює достатні умови швидкого технологічного зростання.

В Україні перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності підприємств такі фактори: нестача власних коштів (80,1% обстежених підприємств), великі витрати на нововведення (55,5%), недостатня фінансова підтримка держави (53,7%), високий економічний ризик (41%), тривалий термін окупності нововведень (38,7%), відсутність коштів у замовників (33,3%), недосконалість законодавчої бази (40,4 %), відсутність попиту на продукцію (16%), відсутність кваліфікованого персоналу (20%), відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями (19,7%), нестача інформації про ринки збуту (17,4%), нестача інформації про нові технології (17,3%) [12, с. 14].

Значною мірою для технологічного зростання необхідний сприятливий інноваційний клімат, створення якого – прерогатива держави шляхом активної участі в регулюванні економічного розвитку. Саме держава встановлює визначальні умови функціонування суб'єктів господарювання, а також, використовуючи прямі та непрямі методи здійснення науково-технічної та промислової політики, орієнтує учасників ринку.

Система, що забезпечує залучення інвестицій в інноваційні проекти та програми, може ефективно працювати тільки в умовах інтеграції економічних інтересів і цілеспрямованого адміністративного впливу. До механізмів підтримки та стимулювання інноваційної діяльності можна віднести:

- формування попиту на інноваційну продукцію через державне замовлення, надання пільг споживачам;

- формування пропозиції інноваційної продукції шляхом використання програмно-цільового управління інноваційною діяльністю та її активізації через систему пільг (преференцій) для виробників інноваційної продукції;

- формування інфраструктури підтримки інноваційної діяльності у вигляді бізнес-інкубаторів, інноваційно-технологічних центрів, технопарків, венчурних фондів, територій інноваційного розвитку, а також системи неперервної підготовки фахівців цієї сфери;

- формування основ і принципів державного протекціонізму в питаннях експорту інноваційної продукції та вітчизняних інноваційних розробок, а також імпорту передових технологій і техніки для наукомістких виробництв;

- формування регіональної програми активізації діяльності вузів в області виробництва інноваційної продукції і послуг з урахуванням специфіки регіону.

Отже, активізація й управління інноваційними процесами повинні реалізовуватися на основі чітко сформованої політики регіонального розвитку та інноваційної регіональної політики й передбачати розроблення таких регіональних інноваційних програм, які враховують специфіку та пріоритети розвитку території.

Таким чином, розроблений алгоритм стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону дозволяє комплексно підійти до цього процесу, врахувавши реалізацію конкурентних переваг регіону. При цьому стратегія розвитку регіону спрямовується на вирішення в пріоритетному порядку системних проблем, які обмежують розвиток регіону, узгодження і формування критеріїв та кількісних показників і індикаторів, що характеризують ефективність вирішення окремих завдань і результативність управління регіоном як єдиним цілим. Це в свою чергу дозволить забезпечити підвищення рівня розвитку регіону.

Література

1. «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року». Постанова КМУ від 21 липня 2006 р. N 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України № 224 від 29.07.2002 р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>
3. Бажал, Ю. М. Знаньева економіка – економіка конкурентоспроможності / В кн.: Інформаційне суспільство. Шлях України. – К., Бібліотека інформаційного суспільства, 2004. С. 219-224
4. Беленький П.Ю. Інвестиційно-інноваційне забезпечення конкурентоспроможності регіону / Беленький П.Ю., Шевченко-Марсель В.І., Другов О.О. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2006. – 129 с.
5. Бурдяк О.В. Конкурентоспроможність регіонів як необхідна умова зростання конкурентоспроможності країни (наукова-конференція). [Електронний ресурс] / О.В. Бурдяк – Режим доступу: www.intkonf.org

6. Василенко В.Н. Конкурентоспособность регионов: истоки, оценки и перспективы / Василенко В. Н., Агафоненко О. Ю., Будяков В. Е.; Монография / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 363с.

7. Дегтярьова І.О. Механізми управління конкурентоспроможністю регіону: сутність та місце у системі механізмів управління державою. [Електронний ресурс] / І.О.Дегтярьова – Режим доступу <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/4/06.pdf>

8. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т.1 / Ред. кол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000 – 864с.

9. Єресько І. Формування конкурентоспроможної регіональної економіки як мета стратегічного планування комплексного розвитку регіону / І. Єресько // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2006. – № 3 (22). – С. 19-25.

10. Лендъел М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі // Державне управління: Регіональні студії. – Вип. 1 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.uzhgorod.iatp.org.ua/ipard/lendel.doc

11. Видяпин В. Региональная экономика / В.И. Видяпин, М. В. Степанова; Учебник / под ред.. — М. : ИНФРА-М, 2007. – 666 с.

12. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. За заг. ред. проф. В. І. Полохала [Електронний ресурс] // матеріали парламентських слухань у ВРУ 17.06.2009. Київ: Парламентське видання, – 2009, 628 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>

338.27:622.34

Мусієнко В.Д., к.т.н., доцент,

Карявка А.С., студент,

Криворізький економічний інститут ДВНЗ «КНУ»

ПРОГНОЗУВАННЯ ЗМІНИ СТАНУ ТРУДОМІСТКОСТІ ПРОДУКЦІЇ У ГІРНИЧОВИДОБУВНІЙ ГАЛУЗІ

Практика господарювання на ринкових засадах підтверджує ту незаперечну істину, що результативність будь-якої виробничо-господарської та комерційної діяльності залежить передовсім від компетентності та творчої активності управлінських кадрів, достатньо глибокого знання ними конкретної економіки, законодавчої бази та соціальних аспектів господарювання. На даному етапі трудомісткість продукції є важливим планово-економічним показником, що характеризує не тільки ступінь використання трудових ресурсів на підприємстві, але й рівень ефективності всієї ринкової системи в цілому [1, с. 56]. Тому необхідно вивести алгоритм діагностування трудомісткості продукції для того, щоб знати на яку величину можна її знизити і чи це не зашкодить виробництву.

Поняття «трудомісткість продукції» розглядало багато вчених, так як воно є основним показником, що характеризує ефективність використання трудових ресурсів. Карл Маркс визначає, що трудомісткість продукції – це показник, що характеризує витрати робочого часу на виробництво певної споживної вартості або на виконання конкретної технологічної операції; показник трудомісткість є зворотним показнику продуктивності праці, визначає ефективність використання одного з головних виробничих ресурсів – робочої сили.

Шваб Л.І. дає таке визначення трудомісткості: «Трудомісткість – показник, що характеризує затрати часу на одиницю продукції» [2, с. 83]. Савицька Г.В., в свою чергу, тлумачить цей показник так: «Трудомісткість продукції – це витрати робочого часу на одиницю або увесь обсяг виготовленої продукції». Також, вона наголошує на тому, що трудомісткість є питома і технологічна. Питома трудомісткість – це загальні витрати людино – годин на продукцію. Технологічна трудомісткість – це витрати нормованого часу основних робітників – відрядників на виробництво продукції [3, с. 158].

Грішнова О.А. наголошує на тому, що трудомісткість – це обернений показник рівня продуктивності праці, що характеризується кількістю робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукції. Він визначає ефективність використання головної продуктивної сили суспільства — трудових ресурсів. На рівень трудомісткості продукції впливає ряд факторів: технічний розвиток виробництва (фондоозброєність й енергоозброєність праці, якість предметів праці, технологія виробництва), кваліфікація робітників, організація й умови праці, складність виготовленої продукції [4, с. 55]. Качан Є.П. надає нам інше визначення трудомісткості: – це показник, який характеризує затрати часу на одиницю продукції. Трудомісткість відбиває суму затрат праці промислово-виробничого персоналу (живої праці) на виробництво одиниці продукції і вимірюється в людино-годинах. Семернікова І.О. та Мешкова-Кравченко Н.В. визначають трудомісткість продукції як